

Competition,
Conflict and
Cooperation.
A Conceptual
Analyse

CONCURENȚĂ, CONFLICT ȘI COOPERARE. ANALIZĂ CONCEPTUALĂ

COSIMA RUGHINIS

Cooperation, competition, conflict are the core concepts of alternative paradigms for organizing human activity. They bear strong value connotations, which are variable across different discourses.

Cooperation is "good", but competition is more and more the leading word in Romanians' lives: what should we choose? This article is an attempt to relate various arguments for and against cooperation and competition, based on the difference between micro- and macro-social contexts.

I eșită dintr-un regim comunist ce era cât pe-acți să-și aniverseze o jumătate de secol de existență, cultura română se află în prezent sub fascinația liberalismului, pe care îl (re)descoperă cu fervență. Mărturie pentru aceasta stau nenumăratele cărți din zona liberală care au apărut după Revoluție - față de zona socialistă, sau mai general, de stânga -, zonă momentan invizibilă pe plan editorial. În aceste condiții, cuvinte precum "concurență", "economie de piață", "libertate", "stat de drept" ocupă împreună centrul atenției, alcătuind un registru de embleme ale unei dorite identități românești. Scopul acestui eseu este să "elibereze" prima noțiune, cea de concurență, din hățișul ideologic, pentru a o aduce în zona discursului nepătimaș. Concurența este o noțiune multi-fațetată - mai ales datorită participării ei intense în discursuri - și de aceea o operare nediscriminatorie cu acest concept este periculoasă. *Precizare terminologică:* voi folosi termenii de "competiție" și "concurență" interschimbabil, fără a considera că există vreo diferență între noțiuni.

Instrumentul analitic pe care îl voi folosi cu preponderență este cel constituit de Simmel în fascinanta sa analiză a conflictului. Observațiile sale sunt absolut marginale în raport cu discursul liberal, și de aceea oferă posibilitatea unei recentrări lămuritoare, a unei schimbări derutante de perspectivă.

Structura relației competitive

Dicționarul de sociologie ne oferă următoarea definiție a competiției: "formă a interacțiunii dintre persoane, grupuri, unități populaționale mari (inclusiv state și uniuni interstatale), constând din eforturile acestora de a atinge un scop (a avea un beneficiu) care este indivizibil sau despre care se crede că este ca atare" (13, p. 120). Dicționarul de psihologie socială oferă de asemenea ca trăsătură definitorie scopul indivizibil, iar Dicționarul de psihologie o caracterizează cu "aspirație simultană a mai multor indivizi la același statut, la același titlu" (10, p. 71). Scopul indivizibil este categoric o trăsătură esențială a concurenței, și mai mult, pare să poarte responsabilitatea pentru toată amărăciunea pe care aceasta o produce. George Orwell scria: "Necazul cu competițiile este că cineva le câștigă" (citat în 2, p. 78). Dacă am vrea să clarificăm, ar trebui probabil să spunem că necazul cu ele nu este că cineva le câștigă, ci faptul că cineva le pierde. Iar cu un ultim retuș ajungem la natura relațională a concurenței: necazul real este că cineva câștigă fiindcă altcineva pierde. Care este diferența atunci între competiție și hoție? De ce nu este competiția pedepsită? A doua întrebare are un răspuns foarte interesant. Desigur trebuie să observăm că în multe cazuri competiția este - sau cel puțin a fost - pedepsită: exemplar este cazul *breslelor*, cu restricțiile pe care le impuneau asupra concurenței. Pentru această întrebare Simmel oferă un răspuns pe cât de pertinent pe atât de contrariant: "Faptul că pedepsirea (concurenței) nu se petrece are parțial o motivație tehnico-legală dar mai presus de aceasta sunt motivele social-utilitariene - anume, societatea nu vrea să renunțe la avantajele care derivă din ea și care compensează din plin pierderile suferite prin distrugerea ocazională a

indivizilor în lupta competitivă" (11, p. 79). Ideea că ar fi posibil ca sub incidența codului penal să intre și competiția sună mai degrabă ca o absurditate dacă nu ca o prostie de-a dreptul. Desigur că avantajele oferite de competiție sunt enorme! Care anume sunt ele? Păi avantajele economice de piață, este evident! Știm prea bine ce înseamnă o economie socialistă. Dacă aceste avantaje sunt desigur indiscutabile, de dragul discuției trebuie să ținem seama că nu numai la acestea se referea Simmel când considera că pierderile sunt relativ neglijabile. Deși competiția în cauză este în principal cea economică, Simmel este entuziasmat de ceea ce el numește "semnificația formală a competiției pentru sinteza societății" (11, p. 62). El definește concurența nu prin beneficiul indivizibil, ci prin faptul că beneficiul nu se află în mâinile nici unei părți concurente. Aceasta este ceea ce diferențiază concurența de conflict, în concepția sa. Concurența este esențialmente indirectă, spre deosebire de conflict, în concepția sa. Concurența este esențialmente indirectă, spre deosebire de conflict care este direct. În timp ce conflictul este o relație între două părți, concurența implică trei părți (în varianta sa minimală și, să zicem, ideal-tipică). Schematic, diferența poate fi reprezentată astfel:

1,2 = adversari (în fig. 1) respectiv concurenți (în fig. 2);

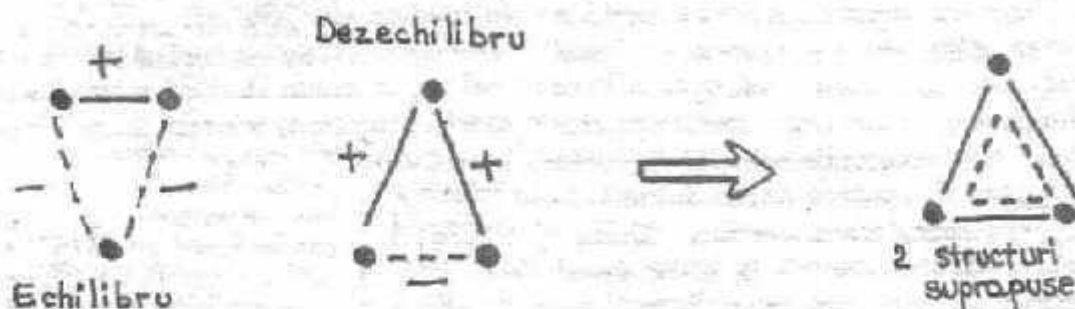
3 = sursa beneficiului, judecătorul performanței.

După cum se observă din figura doi, în cazul concurenței numai relațiile

concurrent - sursă a beneficiului sunt directe; relațiile dintre concurenți sunt mediate de sursă. Este adevărat că de multe ori între competitori se stabilesc relații conflictuale - dar acestea nu fac parte din tipul ideal al concurenței și de asemenea nu apar întotdeauna, ci numai în anumite condiții, pe care le voi discuta mai jos. Cu totul speciale sunt însă relațiile directe dintre concurent și judecător. Concurenții încearcă să "seducă" judecătorul pentru a obține beneficiul - iar această relație de seducere este activă nu numai în competiția a doi îndrăgostiți pentru persoana iubită (unde este vorba de *seducere* propriu-zisă), dar și despre concurența pentru a obține o slujbă (aici ia forma *persuasiunii*) sau pentru a intra la facultate prin examen scris (aici ia forma *convingerii*). În cazul concurenței economice însă, mai ales așa cum se desfășoară ea astăzi, seducerea este cuvântul cel mai potrivit. Reclamele se adresează mai ales sentimentelor și dorințelor marginale față de interesul economic propriu-zis. "De multe ori, (concurența) reușește să obțină ceea ce numai dragostea

poate face: ghicirea dorințelor celor mai ascunse ale celuilalt, chiar înainte ca acesta să devină conștient de ele" (11, p. 62). Criticile adresate capitalismului pentru crearea de *nevoi artificiale* se referă la același fapt, dându-i însă o altă interpretare. Indiferent dacă seducerea se transformă sau nu în control, prin intermediul unui nou tip de *profeție creatoare*, ea este o relație socială foarte puternică. Dacă o considerăm relație de control, ea este o *relație echilibrată* (doi superiori elaborează relații pozitive între ei - aparținând amândoi "elitei puterii" conceptualizată de Mills) și dezvoltă relații negative cu "subiectul"-judecător (relații de control). Dacă însă o considerăm o relație de seducere pur și simplu, ea este o relație neechilibrată (4, p. 202); relații negative (de conflictualitate între doi egali) și relații pozitive, de seducere, cu o persoană superioară - judecătorul). Această diferență explică în termenii teoriilor *echilibrului cognitiv* succesul ideii conform căreia seducerea s-a transformat în control, caracteristică mai ales Noii Stângi.

Observație: relațiile conflictuale nu sunt intrinseci concurenței, ci apar, am putea spune, în cel mai rău caz. În cel mai bun caz, între competitori nu există nici o relație.

Pe de altă parte, liberalismul iese din impas prin continuarea analizei. În cazul competiției economice, rolurile de competitori și judecători nu sunt fixe, ci revin în diferite măsuri și în diferite momente fiecăruia. Suntem cu toții și producători-concurenți și consumatori-judecă-

tori. Prin regruparea relațiilor de seducere și a celor conflictuale obținem imaginea unei suprapuneri de două structuri: o structură echilibrată (un triunghi de relații pozitive, de seducere), și una neechilibrată (un triunghi de relații negative, conflictuale). Voi repeta observația de mai sus:

triunghiul de relații negative poate fi înlocuit cu un triunghi de non-relații.

Optimiștii societății moderne, printre care se numără și Simmel, văd în primul rând structura pozitivă, rețeaua care ține strâns societatea generând o *solidaritate organică*. Pesimiștii modernității denunță împreună cu Hobbes *războiul tuturor împotriva tuturor*, propunând soluția Leviathanului - ceea ce a fost statul socialismului real, de fapt. O altă variantă este *desigur lupta de clasă*, care reușește să grupeze actorii în *tabere adverse* negând proletariatului atât rolul de consumator cît și rolul de producător. Proletarul nu e consumator-judecător fiindcă este mizerabil de sărac. El nu este producător-concurent fiindcă produsul muncii sale îi este răpit de capitalist, și nu el îl oferă. Proletarul își oferă numai propria muncă - și de aceea concurența în interiorul clasei sale (pentru a obține o slujbă) nu este suficientă pentru a-i pune la îndoială apartenența categorică.

O interpretare pesimistă diferită de cea hobbesiană sau de cea marxistă își are originea în ideile lui Rousseau. El nu pornește de la adversitatea dintre competitori, ci de la ceea ce Furet numește "pașiunea democratică" (6, p. 17), și anume *compararea cu ceilalți*. Este o formă mult mai blândă, dar mai pasivă, a relațiilor dintre concurenți. Nu derivă direct din competiție (după cum nici conflictualitatea nu derivă direct), ci din alte două surse care se susțin reciproc:

1. stilul de viață al burgheziei, sau, mai pe larg, viața în lumea modernă: *"Într-o lume în care nici un loc nu mai e desemnat dinainte, nici dobîndit pe vecie, grija pentru ziua de mâine îi frîmîntă pe toți și nu găsește nicăieri alinare durabilă. Singurul răgaz al imaginației constă în compararea cu ceilalți, autoevaluarea prin măsura admirației, invidiei sau pizmei celorlalți (...)"*. (6, p. 16-17)

2. pasiunea omenească a invidiei. Eibl-Eibesfeldt descrie ritualul *xuru* al

populației Maori din noua Zeelandă. Acesta constă dintr-o prădare colectivă a gospodăriei oricărui membru al comunității care are o avere puțin mai mare decât a celorlalți - dar și împotriva oricui se individualizează în vreun fel, cu sau fără voia sa. *"În acest mod, proprietatea mobilă circulă din mână în mână și devine treptat proprietate publică"*. (5, p. 123). Aceasta este o formă inedită de comunism bazată exclusiv pe invidie - și nu pe ură de clasă, ca în cazul socialismului real, sau pe tănjirea după o comunitate autentică, idilică, precum în cazul socialiștilor "utopici".

Această comparație continuă duce nu la distrugerea sociabilității, ci la pervertirea ei. Relațiile umane devin inautentice, mincinoase. În 1887 socialistul britanic Edward Carpenter vedea în această pervertire, mai presus de *"toate elaborările științei economice, teoriile progresului social, formele schimbătoare de producție și luptei de clasă"* (citat în 2, p. 67-68) ocazia unui nou război între clase. El denunță *"cancerul gentilității"* ce transformă oamenii în *"toy ladies and gentlemen"*, care se respectă unii pe alții numai dacă poartă haine și bijuterii frumoase (mai frumoase!!!). Nastratin Hogea hrănindu-și haina cu ce-i mai bun și mai gras este o altă versiune a aceleiași critici.

Despre concurența concretă și concurența abstractă

Un criteriu foarte important de clasificare a concurenței este distanța psihologică dintre părțile implicate. Când distanța este mică, concurența este concretă - participanții o simt pe propria piele. *Legătura dintre succesul unui concurent anume și eșecul altui concurent anume este puternică și vie în mintea tuturor*. Exemplu: concurența dintre elevi pentru favorarea profesorilor, concurența dintre două echipe sportive, concurența dintre două echipe de

subiecți participanți la un experiment psihosociologic. O mulțime de experimente din psihologia socială ilustrează efectele acestui tip de concurență, cele efectuate sub conducerea lui Muzafer Sherif și a lui Morton Deutsch fiind deja clasice. Printre cele mai semnificative consecințe se numără:

1. Apariția relațiilor conflictuale între concurenți și escaladarea lor treptată. Performanțele proprii sunt supraevaluate iar performanțele concurenților sunt subevaluate. Apar teorii care construiesc identități, o veritabilă *suprastructură* cu funcția de a justifica în continuare relațiile conflictuale. Prin ceea ce am putea numi "efectul de opium", această suprastructură contribuie efectiv la escaladarea conflictului.

2. Comunicarea dintre cele două părți este puternic distorsionată, ajungându-se la ascunderea informațiilor și la minciuni fățișe.

3. În consecință nici un fel de diviziune a muncii între concurenți nu este posibilă, ajungându-se la o utilizare defectuoasă a resurselor în cazul în care competiția are loc în cadrul unei activități direcționate spre un scop comun.

4. Participanții se implică foarte mult în activitățile desfășurate, pe măsură ce acestea devin din ce în ce mai relevante pentru identitatea lor. Astfel, oricât de jucăușe ar fi fost începuturile, sfârșiturile devin o "treabă serioasă".

5. Anxietatea participanților crește, putând depăși pragul optim de stimulare a activității ducând astfel la o scădere a randamentului individual. Oamenii implicați se simt rău, sunt lipsiți de confort psihic.

Toate aceste efecte sunt specifice concurenței concrete; ele nu apar în cazul cooperării concrete, și de altfel pot fi reme-

diate prin aceasta.

Acest tip de consecințe sunt motive serioase de scepticism la adresa concurenței concrete - mai ales dacă este vorba de o concurență nenecesară. Pe de altă parte, ele nu justifică scepticismul la adresa *concurenței abstracte*. În acest caz legătura dintre succesul unui anume concurent și eșecul unui altul anume este slabă. Așa se întâmplă de exemplu în cadrul concurenței economice - în ramurile de activitate în care există suficient de mulți actori. Concurența dintre candidații la o facultate ocupă o poziție intermediară. În cazul concurenței abstracte este mult mai ușor de susținut afirmația lui Simmel conform căreia avantajele sociale ale competiției sunt copleșitoare în raport cu dezavantajele.

Concurență și democrație

Rolul central al concurenței în discursul despre economia de piață tinde uneori să pună în umbră faptul că în sfera politicii cooperarea este scopul iar competiția numai un mijloc. Competiția politică ține de domeniul electoralului; odată alegerile sfârșite viața în cetate intră sub semnul dialogului și al cooperării. De asemenea, ipostazierea competiției în regula economică fundamentală nu face dreptate cooperării ca mijloc în vederea angajării cu o putere cât mai mare în competiție. Competiția ține mai ales de piață, de lumea schimbului; atunci când este vorba de producție sau ofertă de servicii, cooperarea este deseori necesară. Păstrarea tuturor acestor variabile în minte, și balansarea lor echilibrată în discurs, sunt condiții pentru a găsi calea de mijloc în domeniul sociabilității.

Note și bibliografie

- Chelcea, S., Chelcea, A., 1983, *Eu, tu, noi*, Ed. Albatros, București.
- Crick, B., 1987, *Socialism*, Open University Press.
- Dicționar de psihologie socială, Ed. Științifică și Enciclopedică, 1981.
- Doise, W., Deschamp, J-C., Mugny, G., 1996, *Psihologie socială experimentală*, Polirom, Iași.
- Eibl-Eibesfeldt, I., 1995, *Agracivitatea umană*, Ed. Trei.
- Furet, F., 1996, *Trecutul unei iluzii*, Humanitas, București.
- LeGuin, U.K., 1995, *Deposedații*, Nemira, București.
- Kohn, A., 1986, *No Contest*, Houghton Mifflin Company, Boston.
- Lorenz, K., 1996, *Cele opt păcate capitale ale omenirii civilizate*, Humanitas, București.
- Sillanty, N., 1996, *Dicționar de psihologie Larousse*, Ed. Univers Enciclopedic, București.
- Simmel, G., 1955, *Conflict & The Web of Group - Affiliations*, The Free Press.
- Tucicov, Bogdan, A., 1990, *Psihologia cooperării și a într-ajutorării umane*, Ed. Militară, București.
- Zamfir, C., Vlăsceanu, L., (coord.), 1993, *Dicționar de sociologie*, Ed. Babel, București.